

U
niversiteit
Voor H
umanistiek

Code: IM/LvdS 91-0711

Leiden, 5 mei 1990

**HET KADER VOOR HET ONDERZOEKSPROGRAMMA VAN DE
UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK**

**'HUMANISME IN EUROPA:
NAAR EEN NIEUWE RENAISSANCE?'**

Inleiding

In het binnen het Onderzoeksinstituut van de Universiteit voor Humanistiek ontwikkelde onderzoekprogramma staat het humanisme centraal. Dit houdt in dat, binnen nog aan te geven grenzen, het humanisme zowel onderwerp van onderzoek is als wordt gerelateerd aan andere, nader gespecificeerde, onderwerpen.

Als hierbij over het humanisme wordt gesproken, wordt hiermee in de eerste plaats niet verwezen naar een duidelijk aanwijsbaar en herkenbaar geheel, maar naar wijzen van denken, ervaren en handelen voor zover die met een humanistische traditie in overeenstemming zijn, of daarmee in overeenstemming kunnen worden gebracht. In de tweede plaats wordt met deze term niet alleen een min of meer autonome, levensbeschouwelijke stroming bedoeld, maar ook een zich voortdurend ontwikkelende traditie die, omdat ze wordt gevoed door een gistende geestelijke en maatschappelijke omgeving (een omgeving die zij op haar beurt voedt), daarvan niet los mag worden gezien.

In de loop van de geschiedenis heeft het humanisme zijn veerkracht bewezen door zich, ondanks de overgangen van de pre-christelijke, naar de christelijke en vervolgens naar de moderne, meer gesecculariseerde periode, staande te houden. Deze veerkracht lijkt thans haar vervolg te krijgen in de jongste ontwikkelingen in Oost-Europa, waar, ondanks het afzetten tegen het verleden, ook de nieuwe leiders het humanisme

noemen als de grondslag waarop een nieuwe inrichting van de samenleving zich zal baseren. Uiteraard is het zeer wel mogelijk dat deze uiting van veerkracht slechts schijn is: schijn omdat, zoals het communistische verleden laat zien, het aanroepen van de term 'humanisme' nog geen overeenstemming met de humanistische traditie betekent, schijn omdat ook nu het woord nog nauwelijks vlees is geworden.

Echter, zolang in Oost-Europa niet het tegendeel blijkt, is het denkbaar dat het humanisme daar niet alleen zijn veerkracht bewijst, maar er zelfs optreedt als een integrerend element in geestelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Dit zou kunnen betekenen dat het humanisme in het algemeen de potentie heeft mensen te verenigen op gedachten, ervaringen en gedragingen niettegenstaande geestelijke, culturele, politieke, sociale en andere verschillen.

Op praktisch niveau heeft deze laatste gedachte, in ieder geval wat betreft het overbruggen van politieke verschillen, ten grondslag gelegen aan de ontwikkeling van het humanistisch geestelijk werk in Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Hierbij rijst de vraag of de nieuwe veerkracht en de integrerende mogelijkheden die van het humanisme in ruimer verband lijkt te vertonen, ook verandering en vernieuwing met zich mee kan brengen op het niveau van het praktische raadswerk.

Bovenstaande vragen, constatering, ontwikkelingen en mogelijkheden hebben de basis gevormd van het in de volgende paragraaf aangegeven onderzoeksterrein.

Het terrein van onderzoek

De titel 'Humanisme in Europa: naar een nieuwe renaissance?' geeft zeer kort de richting aan waarin het onderzoek binnen het Onderzoeksinstituut van de Universiteit voor Humanistiek zich beweegt. Ze verwijst naar twee gebieden: (1) Humanisme en geestelijke en maatschappelijke ontwikkelingen in Europa; (2) Humanisme en de geestelijke en maatschappelijke praktijk in Europa. Beide gebieden houden onderzoeksvragen in die voor een deel rechtstreeks voortkomen uit de vragen, uitgangspunten, constatering, ontwikkelingen en mogelijkheden die in de inleiding zijn geschetst, en die voor een deel voortvloeien uit binnen het Onderzoeksinstituut levende ideeën. De hieronder opgesomde onderzoeksvragen vormen hier een zeer gecomprimeerde neerslag van. Deze vragen vormen geen definitieve of volledige opsomming maar een selectie. Bovendien zullen ze verder moeten worden toegespitst.

2 Humanisme in Europa

(1) *Humanisme en geestelijke en maatschappelijke ontwikkelingen in Europa**

- Wat kan worden verstaan onder de humanistische traditie?
- In hoeverre kan het humanisme als een levensbeschouwing worden gezien?
- Wat kan worden gezegd over de inhoud, functie, constructie, overdracht, conservering en verandering van levensbeschouwingen c.q. religies in het algemeen en het humanisme als levensbeschouwing in het bijzonder?
- Wat kan er worden gezegd over de relatie van het humanisme als levensbeschouwing en als een wijze van denken enerzijds en de in Europa bestaande (andere) levensbeschouwingen, zingevingssystemen en religies anderzijds.
- In hoeverre zijn het humanisme en zijn geestelijke en/of maatschappelijke omgeving met elkaar vervlochten? Wat voor consequenties hebben (één of meer van) die vervlechtingen? Bijvoorbeeld: welke relatie bestaat er tussen (ir)rationaliserings-, seculariserings-, moderniserings- en professionaliseringsprocessen en het verdwijnen van c.q. ontstaan van c.q. omgaan met levensbeschouwelijke vragen?
- Hoe heeft het humanisme door de eeuwen heen zijn veerkracht kunnen bewaren?
- Wat verstaan verschillende vooraanstaande Oost-Europese personen onder de term humanisme of een humanistische samenleving? Wat verstaan belangrijke anderen daaronder? Zijn deze opvattingen in overeenstemming (te brengen) met een humanistische traditie?
- Kan er een relatie worden gelegd tussen het humanisme en de inrichting van een samenleving? In hoeverre is hier in feite sprake van? Heeft het humanisme, bijvoorbeeld, een visie op de pluriformiteit van de Europese samenleving, vooral voor zover die het gevolg zijn van etnische verschillen?
- Kan het humanisme mensen verenigen op gedachten, ervaringen en gedragingen niettegenstaande hun geestelijke, culturele, politieke, sociale en andere verschillen? Kan het humanisme op deze wijze een integrerend element zijn in geestelijke en maatschappelijke ontwikkelingen?

---

* Voor beide gebieden houdt de beperking tot Europa niet in dat vergelijking met ontwikkelingen en praktijken in andere landen en culturen wordt uitgesloten. In die gevallen zal wel het accent op Europa moeten worden gelegd.

- Hoe verhoudt humanisme zich in theorie tot feminisme? Wat voor consequenties kunnen hieruit worden getrokken?
- Wanneer kan worden gesproken van een humaan milieu? Hoe komt zo'n milieu tot stand? Hoe wordt het in stand gehouden?
- Welke relaties bestaan er tussen het humanisme enerzijds en verschillende wetenschappelijke disciplines en benaderingen anderzijds? Wat voor relaties kunnen er worden gelegd opdat vooronderstellingen, toepassingen en/of consequenties van verschillende wetenschappelijke disciplines en benaderingen een meer humaan c.q. humanistisch aanzicht krijgen? Verdient het aanbeveling om het humanisme meer te verwetenschappelijken?

(2) *Humanisme en de geestelijke en maatschappelijke praktijk in Europa*

- Wat kan, uitgaande van theorie of praktijk, worden verstaan onder de professionele 'humanistisch geestelijke en/of maatschappelijke praktijk (humanistisch geestelijk en/of maatschappelijk werk)'? En onder de niet-professionele humanistische praktijk?
- Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de praktijken van verschillende instituten voor geestelijk en maatschappelijk welzijn en welke plaats neemt het specifiek humanistisch geestelijk en maatschappelijk werk hierbij in?
- Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in het, op het humanisme gebaseerd, professioneel (al of niet commercieel) begeleiden van, het vrijwillig begeleiden van en het alledaags omgaan met geestelijke en maatschappelijke vragen?
- Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen geestelijke, psychische en sociale begeleiding? In hoeverre moeten de genoemde onderscheidingen worden versterkt, gehandhaafd of verzwakt?
- Hoe verhoudt humanisme zich in de praktijk tot feminisme? Wat voor consequenties kunnen hieruit worden getrokken?
- Wat is de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de werkvelden waar het Nederlandse humanistisch geestelijk werk zich op richt, vergeleken met de geschiedenis van de verwante werkvelden en geplaatst in het kader van de steeds toenemende professionalisering van de (humanistische) zorg?
- Hoe komt het dat het Nederlandse humanistische geestelijk werk zich duidelijk onderscheidt van dat in andere landen (bijvoorbeeld door zijn aandacht voor individuen en hun problemen)?

- Hoe verhoudt de steeds grotere professionalisering, en de wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke theorieën die er aan ten grondslag liggen, zich tot het 'humanisme als levensbeschouwing'?

